

[illegible]

Ահա՛ մեզ մի ինչպե՛ս փառաբարձւած մարդ,
Հայ մե աստ ընծի երրորդ Հասարակութեան որոշ
շեղանակներին ըրածածնաթիվ, բազմաշխատ, արդիւ-
նաւոր եւ տաղանդաւոր մի զգուհի, որ կրկին եւ
կրկին ապարդիւ զգալիս իր իմաստասրէց եւ զերեւ-
ելիկ ձեռնարկներին խնդիրն էր՝ օտարներ ճանաչեցե-
նել եւ տալիս մեր հոյսաբարձական արտադրութիւն-
ներինքն արուեստագիտական գրաւիանութեան գո-
հարեւորի հետ։ Երազմարդ մնալով արտաթուծեալն եւ
աշխատանքի այդ ազնիւ սիրտն օրէն։

ՊՈՏՄԱՌԻԹԻՆ ՀԱՅ-ՎԲՈԿՆՆ ՍՈՐՈՐԵՐՈՒԹԵՆՆՆ
ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԳՆՐՈՒ ՄԷՁ

$$(C_{\alpha\beta} = m^2_{\alpha\beta} / (n - \beta) - m^2_{\alpha\beta} / (n - \beta - 1))$$

Անթրաքոսի կառնդիկը - Լուսնաբանցի :

Կուռից կամ ողբկանոն եւս շատ չեղբարեց
Բնիս ոյն վրայ: Սերեոսի (ԴԻ) վկայութեան համա-
ձայն՝ «Ի նմին ամէն, յորում կրեցց կեանքս Բա-
ղրեանդ աղցին, զսիւսմանցս իստ. նաեւ՝ «Երանին Բա-
ղրաշատ՝ կամ իմ արքունիքս ծերս լի բնեան տարեաց մէջ:
Արքաշատ՝ հայրենիքս Ռաշտանդեղցի գաւառի

«Սմբատ Ըստ՝ուրիկ» երկրորդ յօդու ածու մը:

յիքերնան հաստատեցին... նոյն հրամանն (այս է Գուռնոյ 606ի ժողովոյն մէջ սահմանուած նշովքը-ներն) եւ վասն Աղուանից անշարժ կայացէ, զի պատու-կանեալ գարգիւն ի թիւր ճանապարհէն, 1) Կաթողիկոսութեան առաջին երկու տարինե-րուն մէջ գրուած կ'երևայ՝ Գրիգոր Բերդողի-թնուղիքն առ Աբրահամի, Գրիգոր Բերդողի կ'ե-րևայ թէ նշանակալից գիրք շինած էր իւր դա-րուն մէջ եւ անուն հասնած, որ Սոմ. Անեցոյ եւ Մ. Արթիմանեցոյ համեմատ մինչեւ անգամ Կ. Պո-լիս ժողովքի դացած է Արթիման Բերդողի Տեա (Հմմտ. վերջ էջ 15): Թուղթը խորագիր կը կրէ՝ «Աբրահամի Տեառն Աբրահամու Հայոց կաթողի-կոսի Գրիգորէ նուառած Բերդողէ», որով Գրի-գոր կը գիտէ պարզել Աբրահամու առջև ժամա-նակալից ինչ ինչ կենդանի հարցեր:

Ինչպէս Սորման եւ Արթիմանի թղթակցու-թիւններն եւ Գուռնոյ 606ի ժողովոյն կանոններէ տեսնուեցաւ՝ Գուռնեցիք կացած էին այն համո-ղում թէ հերձուածողներն, այս է՝ Բաղիկդանիկ-ներն կ'ընէր Նեստորականներէ կանգնած սեղան-ները, կամ այն սեղանները, որոնց վրայ անոնցմէ մին պատարագած է, անսուրբ են, հետեւեալքս շին-կընար իրենք այսպիսի սեղաններու վրայ պատարա-ղել: Այս համոզմամբ տողորուած՝ կը քանդէին կը կործանէին եկեղեցիներու մէջ այսպիսի սեղանները: Աբրահամ, որ Գուռնոյ սահմանին եռանդուն ստո-րագողներէն մին էր, այս կէտի մէջ աւելի հան-դուծող ստիպուեցաւ ըլլալ, եւ՝ փոխանկ կործա-նել տալու՝ հրամայած է պարզապէս օրհնել եւ՝ «լոկ ի հացէն եւ ի բաժակէն օրհնութեանց, (Քաղկեդոնականներու) հեռու կենալ: Դարձեալ Դուռնոյ ժողովոյն Ս. Բ. եւ Գ. կանոններու համա-ձայն եկեղեցական մը որ հերետիկոսութենէ կը դառնար ծանր պատժներէ ետք միայն կրնար իր աթոռն նստիլ. Աբրահամ այս առ մեղմոցուցած է, եւ կը խրէ Գրիգոր. «Իսկ Կաթողիկոս իշխանու-թեան արժանաւորելոյ ըստ կանոնին սահմանի՝ դուք առաւել ուղորմութեան արժանի արարէք, եւ այժմ՝ զայս եւս մինչ ընդարձակեցէք» (էջ 156, հմմտ. եւ 155): Գրիգոր այս հանդուրժողութեանց համաժող չէ. եւ ի Ս. Գրոց երկար ապացոյցներ բերելով կը ջանայ Կաթողիկոսին քայլերն անտիզի-ցուցնել: Դա առ հաստատակնեստորական խուժիկ-ներն եւ Բաղիկդանականները հաստատապէս հե-րձուածող կը նկատէ, եւ իբր այսպիսեաց հանդէպ Աբրահամը բռնած ուղղոյն մէջ հակասութիւն կը տեսնէ: Վասն զի Կաթողիկոսն Նեստորականաց նկատուած չէ գտնուած այնպէս մեղմ, ինչպէս Քաղ-կեդոնականաց հանդէպ: Այսպէս, Գրիգորի խու-քերու համաձայն, Կաթողիկոսն «Արեւելս Պարսս, ի Տիւրքն եւ յայլ տեղիս, խառն արքելած է եղբր ազգայնոց՝ Նեստորականներու եկեղեցիք երթալ» մինչեւ իսկ «եւ զգուցնաքեալ անդ երկրպագու-թիւն գառապարտութիւն ի հոգեւորին ուսույա-նէք», եւ «վասն այսորիկ սեղանակառու օրհնեցէք

եւ երիցուն արձակեցէք, կարեկցեալ Նոյա, որք արքունի հրամանաւ անգր երթան» (էջ 156):

Այս ամենուն դիմաց Գրիգորի՝ «Հայցումն» է, որ ոչ թէ հին «ուղղափառ... հայերեւել կանգ-նուած սեղանները կործանուին մոլեռանդաբար, այլ՝ զոնէ Բաղիկդանիկներէ նոր շինուածները. «փոխել զսեղանս նոր», ի նորոց հաստատեալ, որ ոչ ըստ հարանցն մերոց, որ ի Քրիստոս կացեալ այլ ըստ օստարտեսուչ Հովնապ յաջորդութիւն առին», 1) Այսչափ միայն կը պահանջէ այս մասին, ընդունելով թէ ինչպէս որ քաղկեդոնիկները, 1) որոնք նախապէս ուղղափառ էին, կրկին ուղղափառ դառ-նալով կը փոխուին իրենց սխալ մտքէն, նոյնպէս սեղանները կը գգնեն իրենց հին օրհնութիւնը, բայց ոչ այսպէս հերետիկոսութեան մէջ օրհնուած սեղանները, որոնք երբեք ճշմարիտ օծում չեն ըն-դունած:

Այս է թղթին էական բովանդակութիւնը: Գրիգոր զայս կողմակցութիւն մը կողմանէ դրած է, ինչպէս եւ անտունի ոճէն, եւ մանաւանդ վեր-ջաւորութիւնէն. «Իսկ սեղան ուրեմն փոխել իրա-ւունք են: Այս ի մէջ աղբս առ Չեզ, եւ ինչդը-րոյս Գրոց. ուղղել ի պատուիրանաց զիտալումն կա-մաց մերոց Չեզ է բաւականութիւն. ապա թէ իշխանութեամբ ինչ կամիք եւ ոչ ըստ Գրոց, մեր վերջին բան վասն այդր սոյնդ է» (էջ 160):

Ինչհամարպէս շատ զատարկութեամբ եւ բռնազօրակի ոճով տողուած գրութիւն մ'է, ուր զաղափար եւ բառ ամենեւին առնուել թիւն չունին իբարտ հետ. իրթնարան եւ մութ նախատառ-թիւններով խնդրեալ ոճ մը, որ յատուկ է գրեթէ մեր ամեն «քերդող» յաջորդմամբ պարծող հե-ղինակներու: Գրուածքն սովորյալ արժան է ու-շադրութեան իւր բովանդակութեամբ, մանաւանդ այն տեղն, ուր կը գրէ Գրիգոր թէ դարձողներն մեծ համոզմամբ մը չէ որ կը դառնան, եւ շատ ան-գամ առ երեսա միայն կը կերպարանին (էջ 155 — 156):

Թէ առ այս ինչ պատասխանած է Կաթողի-կոսն կամ՝ այսուհետեւ ինչ ընթացք բռնած, յայտնի չէ:

Կաթողիկոսի ճշմարտութիւնն ի զուէն համե-լետայ Աբրահայ առաջին գործերէ մին ճառն եւս Կաթողիկոսարանի մը եւ Կաթողիկէի մը շինու-թիւնը. առ այս ամեն թղթաւորութիւն առած էր արդէն արքայից արքային (ՍԲԲ. 64), Անմիշա-պէս նոյն տարին (607/608) իւր ներկայու-թեամբ կատարել տուաւ Ս. Գրիգոր եկեղեցոյն հիմնարկէր. սժողովաց ճարտարապետ քարի, կացոյց ի վրայ նոյա հաւատարիմ՝ դործակալս, եւ հրաման ետ փութեամբի հասուցանել ի կատա-րումն կը գրէ ՍԲԵՏԻՆ: Եկեղեցոյ տեղն ընտրուած էր 512ին այրուած Ս. Գրիգորի հողը, որ շինուած էր «մերձ ի քաղաքն» (ՍԲԲ. 26), եւ «կարի

1 «Քաղիկ որպէս նորա զարապաշտութիւնն խառա- փանելով յառաջին ի մտաց փոխեալս, այսպէս զոչ հոր փոխալն վեր յառաջին արքայութեան պատուականութիւն եւ գեղեղանք: Վասն զի «Հաստատու հիմն Աստուծոյ խոյն ունի գինիս զայս, զորոց սանն թէ Եսեւեա Տէր գիւրն իսկ ստորինացն եւ յանհանելեացն քայտալիս» էջ 155:

1 Մովսէս կը գիտէ՛ 607/08 տարեաց մէջ գրուած թղթոց մը:

2 Գլխ. Թղթ. 153—160:

պիտի առաջնորդուինք հոն, թէ մեծ եղած է խորոզու վատահոթիւնն իւր ուղղմագիտութեան վրայ, որ յամի 599/600-ին է Վրկանս ելած ապստամբութիւնն զիջուցանելու եւ այն կողման վարարգ ազգաց ստեղծութիւնքն կարճելու համար Արքայից արքայէն կը կարգուի Վրկանայ մարզպան եւ «իշտոն ի վերայ ամենայն կողմանն այնորիկ»:

Սմբատ պատերոզմաւ կը նուաճէ ապստամբած գաւառներն՝ Վմաղ, Խոյան, Քրեան եւ Տապարատան, եւ ձեռք կը դարնէ իւր մարզպանութեան երկիրներն, որոնք թշնամաց արշաւանքներէն քանդուած էին, շինել եւ բարեկարգել: Մինչդեռ ինքը երկրին խորագութեան գրգռած էր՝ Վստամ, Վահրամ Զորինի եղբայրն, որ Քուշննեքու ապստամբած էր, յինքն միաբանելով Քուշնեքու Պարթովի թագաւորն եւ Սմբատայ գործ մէկ մասը, խորոզու վրայ խաղաղ կը մտաբերէ, բայց դաւաճանութեամբ մը Վստամ իւր խորհրդեան զոհ կ'երթայ, իսկ զորքը, իբր 2000 Տօգի, խեղճանդ զուլը կը բաղին Սմբատայ հետ, բայց արեւմտահայ ճակատը Սմբատ կը վատարի (602): Թաղմակաւոր մեծապայծառ կը մեծարուի խորոզին, որ «առ Սմբատ առաքէր շնորհակալութիւն մեծ»:

Եւջորգ տարին ալ նման յաշխութեամբ կը նուաճէ Տապարատանի նոր ապստամբութիւնն, զոր կը վարձարէ խորով խաւրով գոհութեան հրովալառակ, ուր մի եւ նոյն ժամանակ Արեաց տէրութեան մարզպանից գերագոյն՝ կ'անուանուէր: Կ'երեւայ թէ զայս կը բացատրէ Սմբատայ «Տերանց զինուոր, տիրադար»:

Սմբատ այս պաշտօնով գեղեցեցաւ Վրկանի կազմին 8 տարի (ՍԹ. 63), մինչեւ Արքայից արքան «բացում մեծարանօք ի գուռն հրաւիրեց (606/7). ուր մեծաշուք պատուեցաւ ընդունելով նաեւ ապստամբողութիւններէ յալու հայրենիք եւ լիւրի իշխանութեամբ աշխարհին ներքին՝ յատկապէս եկեղեցական իրեն կարգի դնելու, որուն վարժարութեան մտաին լսած էր ինչ ինչ բաներ նաեւ Արքայից արքան: Այս նկատմամբ կը գրէր առ Կիւրիոն. «Արքայից արքայ բարեբարութեամբ արար եւ զմզ յաշխարհարահի հաւատող եւ եկեղեցեաց կորգի աւելալայն պատուին ի վրայ արար, զի ընդ միմանս խաղաղութիւն եղիցի, քանզի էր ինչ որ լուաւ»: խորոզու զահալալութեան ժն խորոզն (607) սկիզբներն Հայաստան կոխած էր արգէն Սմբատ ի մեծ հրճուանս իրեն եւ չբխտանայ ընկալելութեան: Այս խնդակութիւնն շատ սիրուն բացատրուած է Կիւրիոնի առ Սմբատ զղմեքու մէջ, ուր կը գրէր. «Գահաճաւ գաւառաւորը Երրորդութենէն՝ որ գրեզ Տեր Սմբատ

ի ժամանակի յայսմ փորձութեան պատրաստեաց ի բարեխօսութիւն բարեբար տերանց (խորոզու), որ գահ են զքէն՝ եւ ետ մեզ: Քանզի հաղորդ ձեռն են փութաւորութիւն մեռութեամբ հաղորդ ոչ միայն Հայոց աշխարհիգ ինչութիւն է, այլ եւ Վրաց», «Վստն այր բարեբարութեան հրաւանի (այս ինքն) վստն խաղաղելոյ զաշխարհի եկեղ. խաղութիւնն» եւ զՏեր յայտ գործ պարագեցուցուցանելոյ, Վստուած զարքայից արքայ անմահ արապէս եւ զքեզ, Տեր, աւելի տերանց վատարաւ կանազոյն՝ արասցէ գաւառիգ հաղորդ, քան որշափ եաղ»:

Առաջին ուշադրութիւնն կաթողիկոսի ընտրութեան մասին կ'ուղղէ Սմբատ. եւ նոյն տարին, ինչպէս տեսանք վերագոյն, ըմբռնէ կու տայ զԱրքաճամ: Այս նկատմամբ կը գրէր առ Կիւրիոն. «Եւ մինչ բարեւա յաշխարհ Տաւաթ առաջնորդութեամբ արքայ Հոգւոյն Հայրապետ կարգեցաւ, եւ ամենայնի՝ հակառակութեան եւ թերութեան ուղղութիւն եղեւ» (169):

Համանուն առումը Արքայից արքայէն նաեւ Ս. Գրիգորի շննութեան համար, որուն հինի իւր ներկայութեամբ գնել տուաւ:

Բայց Տաղի բոլորած տարի մը, «յանցանել ձմերայնից, ի գալ գարնայնից ժամանակի» Արքայից արքայէն փութով ի Դուռն կը կոչուի (608), Ապրիլ 7-էն յուլիս), վստն զՎրկանի կողմը կրկին շարժման մէջ էր, քուշալը սկսած էին նորէն ասպատակել պարսկական սահմանները: Այս անգամ խորով կու տայ Վրկանայ մարգպանին նաեւ. «Տաւառութեան ինչին», կը յորընչէ «խորով շնու», եւ մեծապատ զարգարած շքեղ հանդերիւք, շորքեպայեսն փողերով եւ արքունի հետեւակ զորքէն անոր անձնապահ կարգած կը խաւրէ Քուշանաց զէմ բաղմագունք բանակով մը:

1 Առաջաբանութեան (Գիւր Թղ. 170): Բառիս այսպիսի ձեռի մէջ առաջին անգամ հոս կը պատահէ: Ինչպէս նկատուած է (Hübseh. Arm. Gr. 80—81. Տեւոյ անուանը, 18, 94. Ցաղան՝ Հանդէս հայերէն գառակոն լեզուի, 641): Թիւրքմանի՝ Վարձամակ, 47) Ասպարական (ՍԹ. 45): Հաստատ է պահ. Vāspurakān, որ կը յարաբերէր «ազնուանաց աճէնք բարձր գաւառագրէ Սասանեանց պիտուութեան մէջ կամ աճէնք աշտն ատոճմ եօթն ընտանաց աղանձները», եւ ՍԹ. 45-էն (48) ալ զորքուծուած է այս իմաստով «Առաջաբանութեան համարակար» հարկահար ազնուականացը: Իսկ այսմ Ասպարական իմաստ մը կ'առնուէ մեծաւորապէս հոյ. «Կախարդականութեան կամ ըստ Թիւրքմանի «պառաւոր, ապառաջեայ, մեծագուռ», Այսու Կիւրիոնի մաղմաղի իմաստն կ'ըլլայ. «աւելի ապ, մեծապէս ընէ, աւելի բարձրեղն նախորդութեան հաղորդ», Արքայից ալ յայտարարին Դիւանայ բարձրագոյն պատիւնով: «Ի՞նչ ճանաւորութեամբ», «Իրողը նախարարութեամբ», եւն:

2 Գիւր Թղ. 170, հմտ. եւ 161:

3 Կիւրիոն կ'ըմբ. (Գիւր Թղ. 218) Կանու անէ սակէ «Ի՞նչ ճանաւոր»,

4 Խորով շնու (ՍԹ. 85, 97 եւ), կամ շնու, շնու, կամ խորով շնու, (ՍԹ. 121), խորով շնու կը համարաւորաբար պահ. ձոտ առ բառաթիւն բառի. իմաստն է ըստ այսմ «խորով շնու թիւն», շնու. Hübseh. Arm. Gr. 214 եւ Պատմականի ծանութիւնն ՍԹ. 199:

1 J. Marquart, Eranshr, 73. Սմբատայ մարգպանութեան ութ տարիներն (ՍԹ. 63) կը զետեղէ 585—602, որ անդրդնենք ի յայտարարին կ'ընէ թէ 8 տարի յետոյ կ'առ Հայաստան, որ է 607-ին:

2 ՍԹ. 63. «պատուից մեծաբարանէ ի վն յստ գահայնի Մարգպան իւր տէրութեան առնելով»:

3 Գիւր Թղ. 150, 168, 170, 170:

4 Գիւր Թղ. 168—9:

Սմբատ հանելով Վրկանի կողմ գաւառը իրեն կը կանչէ «զրուն ձեռնական զորոն իւր զհամայնարհիկ», որոց թիւն Պատմագիրը մինչեւ 2010 հեծեկազոր կը բարձրացնէ, եւ կը խաղայ թշնամեաց վրայ: Երկիցս կը զարնուի, եւ երկու անգամ ալ կը խորտակէ թշնամիներն, յաղթական կ'ըլլէ նաեւ չեփթաղաց թագաւորին հետ ունեցած մենամարտութեան մէջ, որուն հետեւութեամբ քուլանք յետ քաշուել կը ստիպուին բոլորովին, եւ Սմբատ հետապնդելով աւարի առած է արքեւ, վատագէս, Տոխորոտան եւ Ցաղական գաւառներն եւ ամրութիւնքն քանդած եւ աւերած կը գառնայ Մարգ եւ Մարգառոս գաւառներն կը նստի: Թաղթութեաննցս յաւրք աւետարտ հրեշտակներն շուտով կ'աւետեն Արքային, որուն խղովթիւնն անպատմիկ կ'ըլլայ: Գոհութեան հրովարտակ մը կը գրէ եւ Սմբատ ի Դուռն կը կոչէ: Մեծ ձաղանքը կ'ըլլայ ընդունելութիւնը խորովին, որ կ'ուղղէ առ Թաղթականն ի միջի պլլը այս խոսքերը. «Մինչեւ ցայսօր մեզի ամենայն հաւատարմութեամբ ծառայեցիր, եւ մեք գոհ ենք քու եւ գործոցդ վրայ, այսուհետեւ հոս մերքովը կեցիր, առ, կեր եւ խմէ»:

Արքեանքը ալ Սմբատ այտուհետեւ կը մնայ Տիրուն, իրեն «երրորդ նախարար ի աստարի թագաւորութեանն խորովայ արքայի» (Սեբ. 68):

Թե ինքըն անգամ քանի՞ տարի գաղաւթ էր Սմբատ Վրկանի կողմերն, Սեբէոս որոշ բան մը չ'ըսէր: Բայց յամենայն դէպս հրաւերն պատահեցաւ 609/610ին:

Այսպիսի անգործութեան մէջ ապրեցաւ այտուհետեւ Սմբատ «ժամանակս սակաւ», մինչեւ խորովու իւր. տարին, այս է 616/617, երբ վախճանեցաւ Տիրուն: Մարմինը կը փոխադրուի Հայաստան «ի ընթիկ հանգստարանն, Բազարատունեաց, կողովոյն գաւառի Գարեւն գիւղը»:

Մինչ կենդանի էր գեռ եւ Սմբատ, կը պատմուի թէ խորովին «ստիկան», կարգուած ըլլայ 615/16 ի Տիրոս գումարուած քրիստոնէից ժողովն¹, ուր Հայոցն ալ ներկայ էին կողմիտս — իրենեւ եպիսկոպոս Մամիկոնէից, եւ Մատթէոս Ամատունեաց եպիսկոպոսը, որոնք խաւրուած էին Հայաստան Պարսիկ կուսակալներէ գործադրուած բռնութեանց մասին գանգաւակու խորովու առջեւ: Սմբատայ միջնորդութեամբ յաշնդեցան ապահովակս իրենց նպատակին մէջ՝ փորձելոյն հետեւութիւնն կ'ըլլայ: «Ամենայն քրիստոնէայք որ ընդ ինմ (խորովու) իշխանութեամբս են, հաւատ զՀայոց կայսրն»²:

Սմբատ իւր քաջագործութեանց համար, որոնք ճշմարտութեանս համաններն կ'անցնին Պատմագիրին գրչի տակ, իրաւամբ կոչուած է «Մեծ», Ապրեցաւ հեռու հայրենիքէն պատերազմի գաշտին վրայ, եւ մեռաւ արքայական յարկի ներքեւ, բայց իւր հայրենական հաւատքն եւ հայրենասիրութիւնն վառ պահեց կրօնքը մէջ, իւր կրօնասիրութեան եւ

ազգասիրութեան առհասարակեանքն են հոյակապ Ս. Գրիգորի շինութիւնն, կաթողիկոսական խնդրոյն լուծումն, եւ Վրկանի կողմերն մեռած հայութիւնն կանգնելը: Սեբէոս (63) կը պատմէ թէ անգամ Վրկանի խորքերն ունէր բանակին մէջ հայ երեցներ եւ մատուռ մը: Եթէ իւր առ. կիրիտն եւ Արքաշաճ կաթողիկոսներ, եւ Զուգասաւայ Մովսէս եպիսկոպոսը գրած թղթերն ուղղակի իւր գրչէ արդիւններն են, կը փայլի մի եւ նոյն ժամանակ նաեւ իւր հմտութիւնն գրաւորին մէջ:

Այս է Սմբատայ գերը պատմութեան մէջ. Բայց որչափ զընդհեմով միտաբան է յետնոց քով: Զայսօր՝ Հայաստանի Մարզպան կը ճանչցուի Սմբատ՝ Վրկանի թագապետ որ յառաջ եկած է մի միայն «Մարզպան, տիտղոսին թիւրքմացութենէ: Սմբատայ որով է Հայոս պաշտօնս կը վարէին պարսիկներն, ինչպէս բացայայտ կ'ըսէ Սեբէոս (64):

(Շոր-Նուխի)

Հ. Ն. ԱՆԻՆՆԱՆ

ԲԻԻԶԱՆԴԻՈՆ ԵՒ ՊԱՐՍՎԱՍՏԱՆ

(Շոր-Նուխի)

Երկրորդ հռոյմէական-պարսկատառն պատերազմը:
Բռնակցութիւններ զինադադարի համար:
540 — 556:

Ամբողջ ուժը տարի Բիւզանդիոնի եւ Պարսկաստանի մէջ կըրուած խաղաղութիւնը չպղտորեցաւ: Գուստինիանոսի համար ժամանակամիջոց մ'եղաւ աս՝ ներքուստ բարենորոգութիւններ ընելու եւ արտաքուստ քաղաքական յաղթանակներ տանելու: Այս ատեն կ'իյնայ մեծ օրինագրքին աւարտումը, վարչական նոր կարգաւորութիւններ արեւելեան երկրամասերուն համար՝ եւ բազմաթիւ ամրութեանց շինութիւններ պետութեան սահմաններուն պաշտպանութեան համար. այս ժամանակ է դարձեալ՝ հիւսիսային Միջին Պարսիկէի գրաւումը եւ Գութաց պետութեան կործանումը իսլամայի մէջ: Սակայն մինչ մէկ կողմէն Գութաց գերի բռնուած թագաւորը ձաղանքը մայրաքաղաքի մէջ կը ցուցադուէր, անդիէն փոթորիկ մը կը բարձրանար արեւելքի մէջ:

Գուստինիանոս յաղթութիւնները խորովին մեծ մտատանջութիւն կը պատճառէին: Իրօք է վանդալաց նուաճուելէն ետքը հայսեր շնորհաւորութիւն ըրաւ երկդիմի եղանակաւ մը, բայց Պարսից վրայ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ այն պատգամաւորութիւնը, որով Վիսիգոթ թա-

¹ Սեբ. 121. Գեղ. Թղ. 218: Հմմտ. առ. այս Ե. Ա. Տեր-Մինասեան՝ «Այսպէս կոչուած Պարսից Ժողովը».
ԵՐԲՏ. 1907, էջ 179-185:

² Սեբ. 123:

¹ Հմմտ. Օրինագիր 8, 24-31: